

УДК 339.137.2

Манищуров І.Г., д.е.н., проф., директор Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України;

Якушик І.Д., д.е.н., проф., зав. кафедри міжнародної економіки Українського державного університету фінансів та міжнародної економіки;

Ястремський О.І., д.е.н., проф., зав. кафедри прикладної економіки Українського державного університету фінансів та міжнародної економіки;

Білошкурський М.В., к.е.н., Уманська філія Європейського університету

Ястремський Я.О., провідний фахівець Навчально-методичного центру Державного комітету фінансового моніторингу

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Запропоновано нову методику оцінки внутрішньогалузевої конкурентоспроможності підприємств, до особливостей якої слід віднести: використання невеликої кількості показників на основі статистичної інформації; врахування потенціалу розвитку підприємств, ступеню стабільності-нестабільності розвитку за умов зростання, антикризової поведінки. Проведено апробацію методики для групи підприємств вугільної промисловості.

Предложена новая методика оценки внутриотраслевой конкурентоспособности предприятий, к особенностям которой следует отнести: использование небольшого количества показателей на основе статистической информации; учет потенциала развития предприятий, степени стабильности-нестабильности развития при условиях роста, антикризисного поведения. Проведена апробация методики для группы предприятий угольной промышленности.

The new method of assessment of internal-sectorial competitiveness of enterprises is offered, which is characterized: the use of two-bit of indexes is on the basis of statistical information; account of potential of development of enterprises, degree of stability-instability of development at the terms of growth, crisis behavior. Approbation of method is conducted for the group of enterprises of coal industry.

Постановка проблеми. Загострення конкуренції за умов глобалізації, світової кризи, вступу України до Світової організації торгівлі актуалізує проблему підвищення конкурентоспроможності підприємств. В свою чергу, це вимагає розробки нових і вдосконалення існуючих методик оцінки конкурентоспроможності підприємств. Зрозуміло, що сукупність галузевих особливостей ведення бізнесу є значним чинником формування конкурентної політики підприємства, яка спрямована на забезпечення конкурентних переваг підприємства як у короткостроковому періоді, так і на перспективу.

Оскільки конкурентоспроможність є багатоаспектною характеристикою господарської діяльності підприємства, що включає широкий спектр ознак, важливого значення набуває її якісна та кількісна оцінка, виходячи з результатів якої, розробляється відповідна конкурентна політика.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у своїх працях досліджували як зарубіжні автори (І. Ансоф [1], Г. Азоев [2], Е. Долан [3], Ж.-Ж. Ламбен [4], М. Портер [5], К. Прахальд і В. Рамасвами [6], Р. Фатхутдінов [7]), так і вітчизняні (З. Борисенко [8], А. Воронкова [9], Т. Гринько [10], О. Дубовик [11], Ю. Іванов [12], І. Манцуров [13]). Праці вказаних учених присвячені здебільшого конкурентоспроможності як явищу в ринковій економіці, дослідженням конкурентних переваг, конкуренції, переважно якісній оцінці рівня конкурентоспроможності підприємств. При цьому дослідження проблем формування внутрішньогалузевої конкурентоспроможності підприємств та її оцінки залишається поза увагою науковців.

Мета статті полягає у розробці методичних засад оцінювання внутрішньогалузевої конкурентоспроможності підприємств в умовах їх адаптації до нестабільності зовнішнього середовища та її застосуванні.

Вклад основного матеріалу. Проведений огляд підходів до оцінки конкурентоспроможності (країн, підприємств, товарів) дозволяє їх класифікувати за

- 1) набором показників;
- 2) методами їх оцінювання;
- 3) методами співставлення показників;
- 4) методами оцінки впливу факторів на конкурентоспроможність.

Кількість показників варіюється від декількох (методика «Исследование рынков» [1]) до більше сотні (Індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму).

На нашу думку, в деяких випадках велика кількість підіндексів пояснюється надлишковістю змінних, занадто великою деталізацією, взаємозалежністю змінних (одна пояснює іншу), змішуванням результируючих і пояснюючих показників.

Наприклад, два показники ВВП (номінальний, або у фактичних цінах) і рівень інфляції можна замінити на один реальний ВВП (індекс фізичного обсягу). Валовий національний продукт (ВНП) як правило відрізняється від ВВП на величину менше відсотка (у США на 0,2%) . Тому його можна пояснити більш, ніж 99% змінами у ВВП.

При дослідженні бізнес-клімату використовується серія показників, на кшталт, прозорість влади, корупція, якість судової системи тощо. Проведені дослідження показують, що між ними існує щільна кореляція. В методиці оцінки «Исследование рынков» [14] фігурують показники реалізована продукція, чистий прибуток, продуктивність праці, заробітна плата, з яких формується інтегральний показник підприємства. Усі чотири показники взаємозалежні.

Серед методів оцінювання підіндексів сукупного індексу можна виділити дві групи:

- статистичні;
- експертні.

При розрахунках глобальних індексів «Методика Міжнародного інституту розвитку менеджменту», Лозанна (IMD), та «Індексу Всесвітнього економічного форуму» [15] використовується змішане оцінювання – частина показників базується на статистиці, частина – на опитуваннях.

В оцінці конкурентоспроможності підприємств експертні оцінки також використовуються. Наприклад, індекс «соціальна конкурентоспроможність» складається з чотирьох індикаторів діяльності підприємства: оцінка споживачами та суспільством (споживчий рейтинг – СРп); оцінка конкурентами (діловий рейтинг – ДРп); самооцінка

працівниками та власниками (престижний рейтинг – МРп)» [16].

У більш докладній класифікації розглядаються: критеріальні (К), та експертні (Е), графічні (Г), математичні (М) та логічні (Л), одномоментні (О) та стратегічні (С), індикаторні (І) та матричні (Т) методи оцінки конкурентоспроможності.

У табл. 1 представлено перелік існуючих методів оцінки конкурентоспроможності із зазначенням класифікаційної ознаки та групи до якої вони належать [17].

Таблиця 1

Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності

Метод оцінки конкурентоспроможності	Класифікаційна ознака			
	1	2	3	4
1. Теорія конкурентних переваг М . Портера	К	Г	С	М
2. Аналіз конкурентоспроможності фірм Ж-Ж. Ламбена	К	Г	С	М
3. SWOT-аналіз	Е	Г	С	М
4. модель аналізу МакКінсі 7S	К	Г	С	М
5. Метод вивчення профілю об'єкта	Е	Г	О	І
6. Метод PIMS	К	Л	С	І
7. Графічна методика Зав'ялова	Е	Г	О	І
8. Формалізований метод Іванова	К	М	С	І
9. Методика Ансофа щодо КСФ	К	М	О	І
10. Методика Градова щодо детермінантів «національного ромбу»	К	М	О	І
11. LOTS – аналіз	Е	М	О	І

Індекс конкурентоспроможності розраховується за його складовими (підіндексами). Позначимо перший через K , підіндекси через K_i .

Використовуються такі прийоми співставлення K_i :

- 1) адитивний $K = \sum K_i$;
- 2) адитивний зважений $K = \sum \alpha_i K_i$, де α_i - вага показника i ;
- 3) мультиплікативний $K = \prod K_i$;
- 4) мультиплікативно зважений $K = \prod \alpha_i K_i$;
- 5) адитивний нормований $K = \sum N(K_i)$, де N – спеціальна операція нормування, що призводить різнохарактерні показники до одного вимірника (наприклад, темпи зростання і середня заробітна плата);
- 6) адитивно нормовано зважений $K = \sum \alpha_i N(K_i)$;
- 7) мультиплікативно нормований $K = \prod N(K_i)$;
- 8) мультиплікативно нормовано зважений $K = \prod \alpha_i N(K_i)$;
- 9) порогові (задається нормативне чи бажане значення індексу).

Прикладом нормування може бути Індекс людського розвитку (ІЛР) (підіндекс глобального індексу ВЕФ):

$$ІЛР_j = \frac{1}{3} \sum_i \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (1)$$

де x_{ij} – значення показника i у країні j ;

$(x_{\max} - x_{\min})$ – теоретично можливий діапазон варіації; за міжнародною методикою визначено такі діапазони показників: для тривалості життя (років) – (85 – 25); для рівня освіти (%) – (100 – 0), для ВВП на душу населення (\$) – (40000 – 100).

Індекс РБК – Україна порівнює «Исследование рынков» [14] показники: реалізована продукція, чистий прибуток, продуктивність праці, заробітна плата, з яких формується інтегральний показник підприємства. Операція нормування полягає у визначенні галузевого рейтингу підприємства за чотирма показниками. Рейтинги потім підсумовуються.

Серед методів оцінки впливу факторів на конкурентоспроможність можна розрізнити:

- а) експертні
- б) статистичні.

Експерти встановлюють величини ваги фактора, що впливає на конкурентоспроможність, статистичні методи знаходять зв'язок між конкурентоспроможністю і факторами, що впливають на них. Поширеним методом є кореляційно-регресійний аналіз.

Таким чином, аналіз існуючих методик оцінки конкурентоспроможності показав, що:

- 1) існують розбіжності у тлумаченні конкурентоспроможності, які породжують різні підходи до її оцінювання;
- 2) Значна частина методик базується на експертних оцінках, дискусіях, опитуваннях;
- 3) в деяких методиках (у більшості досліджених) не розрізняються результуючі фактори і фактори, що впливають на нього (змінні, що пояснюються, і змінні, що пояснюють);
- 4) більшість методик має статичний характер, відображає стан підприємства і галузі на певний момент, не враховує тенденції, потенціал розвитку;
- 5) досліджені методики не відображають такий важливий фактор діяльності підприємств, як стійкість до збурень, нестабільності зовнішнього оточення;
- 6) відсутні методики, в яких відображається антикризова поведінка підприємств;
- 7) усі методики мають орієнтовний, рекомендаційний характер і не претендують на остаточні висновки.

У зв'язку з цим, з метою усунення виявлених недоліків, пропонується методика, основними рисами якої є:

- 1) орієнтація на доступну статистичну інформацію;
- 2) невеликий перелік показників;
- 3) відображення тенденцій і потенціалу розвитку підприємств;
- 4) врахування ступеню нестабільності діяльності підприємств;
- 5) включення в інтегральний показник конкурентоспроможності характеристик антикризової поведінки;
- 6) простота і зрозумілість.

Пропонується розраховувати інтегральний показник (індикатор)

внутрішньогалузевої конкурентоспроможності підприємств (ІКС) (2) як середньозважене трьох складових (підіндексів):

- фактичного стану (*ФАКТ*);
- потенціалу розвитку (*РОЗВИТОК*);
- стабільності і антикризової поведінки (*СТАБ*).

Тобто

$$ІКС = 1/3 \cdot ФАКТ + 1/3 \cdot РОЗВИТОК + 1/3 \cdot СТАБ. \quad (2)$$

Пропонований показник близький до японської системи управління, в якій конкурентоспроможність підприємства виражається п'ятирівневою ієрархією факторів. З погляду Т. Коно, перший рівень – це частка компанії (підприємства) на ринку (у нашому випадку – це змінна *ФАКТ*), другий – здатність розвиватися (*РОЗВИТОК*), третій – наявність стратегії «продукт – ринок», четвертий – здатність управлінського персоналу приймати рішення, що реалізують на практиці перші три фактори, п'ятий – результати попередніх періодів. П'ятий рівень частково відображається змінною *СТАБ*, що включає в себе на 50% оцінку тренду розвитку у попередні роки.

Підіндекс фактичного стану (*ФАКТ*) визначається як відношення обсягу реалізації підприємства до середнього по галузі в 2008 р., тобто

$$ФАКТ = \frac{РЕАЛ}{\overline{РЕАЛ}}, \quad (3)$$

де *РЕАЛ* – обсяг реалізації підприємства,

$\overline{РЕАЛ} = \frac{1}{n} \sum РЕАЛ_j$ – середній по галузі обсяг реалізації;

n – кількість підприємств у галузі;

j – індекс підприємства¹⁾.

Підіндекс потенціалу розвитку (*РОЗВИТОК*) розраховується як зважена сума підіндексів зростання (*ТЕМП*), гранична ефективності основних засобів $\Delta ЕФЕКТ_K$, ефекту від масштабу виробництва (*МАСШТАБ*), або

$$РОЗВИТОК = 1/3 ТЕМП + 1/3 \Delta ЕФЕКТ_K + 1/3 МАСШТАБ. \quad (4)$$

Підіндекс зростання (*ТЕМП*) є відношенням темпу зростання обсягу реалізації підприємства у період економічного зростання (2001–2008 рр.) до середнього по галузі, або

$$ТЕМП_j = \frac{\frac{РЕАЛ_j^{2008} - РЕАЛ_j^{2001}}{РЕАЛ_j^{2001}}}{\frac{1}{n} \sum \frac{РЕАЛ_j^{2008} - РЕАЛ_j^{2001}}{РЕАЛ_j^{2001}}} \quad (5)$$

¹⁾ Пропоновані індекси можна визначати не лише для підприємств усієї галузі, а й для групи підприємств. В цьому випадку використовується *середнє по групі*

Для більш точного врахування тривалості періоду зростання доцільно показники 2008 року перераховувати на третій квартал у річному виразі.

Гранична ефективність основних засобів ($\Delta EФЕКТ_K$) – це відношення ефекту (приросту обсягу реалізації) до приросту основних засобів, або

$$\frac{\Delta PEAL^{01-08}}{\Delta K^{01-08}}, \quad (6)$$

де $\Delta PEAL$ - приріст реалізації;

ΔK – приріст основних засобів за вказані періоди.

Підіндекс граничної ефективності основних засобів підприємства обчислюється як відношення граничної ефективності основних засобів підприємства до середнього по галузі, або

$$\Delta EФЕКТ_K = \frac{\frac{\Delta PEAL^{01-08}}{\Delta K^{01-08}}}{\frac{\Delta PEAL^{01-08}}{\Delta K^{01-08}}}, \quad (7)$$

де $\frac{\Delta PEAL^{01-08}}{\Delta K^{01-08}}$ – середня по галузі гранична ефективність основних засобів.

Підіндекс ефекту від масштабу виробництва розраховується на базі розрахунку коефіцієнтів еластичності обсягів реалізації за основними засобами (E_K) і фондом оплати праці (E_L). Згідно з означеннями:

$$E_K = \frac{\Delta PEAL^{01-08}}{PEAL^{01}} \bigg/ \frac{\Delta K^{01-08}}{K^{01}}; \quad (8)$$

$$E_L = \frac{\Delta PEAL^{01-08}}{PEAL^{01}} \bigg/ \frac{\Delta L^{01-08}}{L^{01}}. \quad (9)$$

Підіндекс ефекту від масштабу виробництва ($MACШТАБ$) складається із суми еластичності обсягів реалізації за основними засобами і за фондом оплати праці до цього ж показника середнього по галузі, тобто

$$MACШТАБ = \frac{(E_K + E_L)}{\left(\frac{E_K + E_L}{\text{середнє по галузі}}\right)}, \quad (10)$$

де $\left(\frac{E_K + E_L}{\text{середнє по галузі}}\right)$ – середній показник по галузі.

В розрахунку приростів у формулі $MACШТАБ$ використовуються ті ж проміжки часу, що і в розрахунку індексу зростання $ТЕМП$.

Згідно з теорією ризику, ефективність фінансового портфеля залежить від сподіваної дохідності і міри відхилення від них. При оцінці конкурентоспроможності

потрібно також виходити з цього. Огляд різних підходів до аналізу невизначеності, ризику міститься в [18]. При оцінці діяльності підприємств важливим є якість його управління за умов нестабільності, невизначеності, ризику, його вміння адаптуватися до мінливих нестабільних умов.

Ми вважаємо, що ознакою якості управління підприємством за умов нестабільності є стабільні показники його діяльності. Дослідниками пропонуються різні підходи до оцінки ризику. Серед них: стандартне відхилення, коефіцієнт варіації, сподівана корисність. Спільна їх риса – ризик оцінюється за допомогою відхилення від певного рівня (сподіване значення, бажаний рівень, критичний рівень тощо).

Пропонуємо оцінювати внутрішньогалузеву конкурентоспроможність підприємства за умов адаптації вітчизняних підприємств до нестабільних умов функціонування за допомогою двох змінних: C і A .

Перша змінна (C) характеризує ступінь стабільності реалізації за умов економічного зростання і обраховується на базі коефіцієнту детермінації (R^2) лінійного тренду з 2001 по 2008 рік.

Друга (A) – показує якість антикризової поведінки підприємства. Однією з рис антикризової поведінки є адаптованість підприємства до змін, зокрема, до кризи. Ступінь адаптації – є дуже важливою рисою підприємства, і економічних одиниць взагалі, включаючи національну економіку. В роботах О. Ястремського [19], [20], [18] запропоновані підходи до вивчення природи адаптації з використанням теорії сподіваної корисності і стохастичної оптимізації. Використовуючи дуже спрощений варіант підходів з цитованих робіт, антикризову поведінку оцінюватимемо змінною A :

$$A = \frac{C_{nad}}{\frac{1}{n} \sum C_{nad_j}}, \quad (11)$$

$$\text{де } C_{nad} = \frac{P_{3Q,2008}}{P_{2Q,2009}}.$$

Тому був запропонований «Підіндекс стабільності і антикризової поведінки *СТАБ*». Він складається з двох компонент: міри стабільності за умов зростання і ефективності антикризової поведінки, тобто,

$$СТАБ = 0,5 \cdot C + 0,5 \cdot A. \quad (12)$$

Для розрахунку підіндекс C пропонується розглядати як міру зосередженості фактичних значень обсягу реалізації до лінії тренда. В статистиці ця величина називається коефіцієнтом детермінації R^2 . Чим ближчою є ця величина до 1 тим більш “щільно” фактичні значення лягають біля лінії тренду. На рис. 1 відображені тренди обсягів реалізації чотирьох шахт і коефіцієнти детермінації R^2 , побудовані і обчислені на підставі реальної інформації [21].

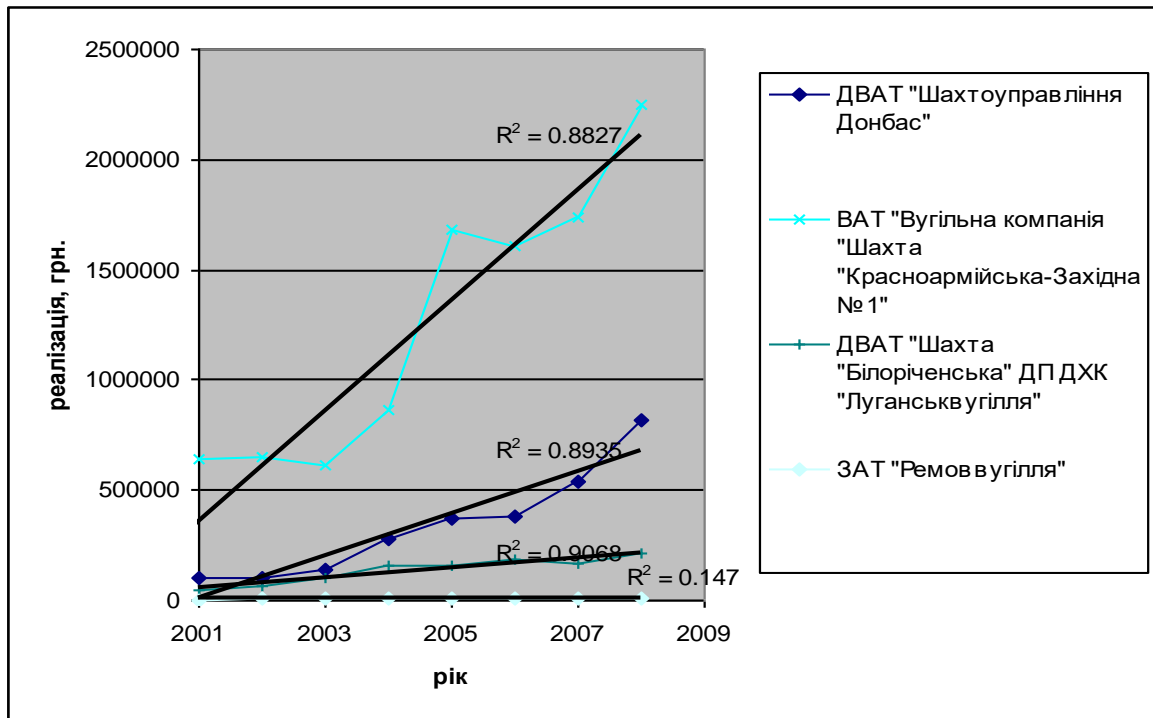

Рис. 1. Ступені стабільності (R^2) обсягів реалізації чотирьох шахт

В якості коефіцієнта C пропонується відношення коефіцієнта детермінації R^2 підприємства до середнього по галузі, або

$$C = \frac{R_j^2}{\frac{1}{n} \sum R_j^2}. \quad (13)$$

Здатність підприємств протистояти кризам пропонується відобразити за допомогою показника антикризової поведінки. Прийнято вважати, що світова криза розпочалася з 3-го кварталу минулого року (рис. 2).

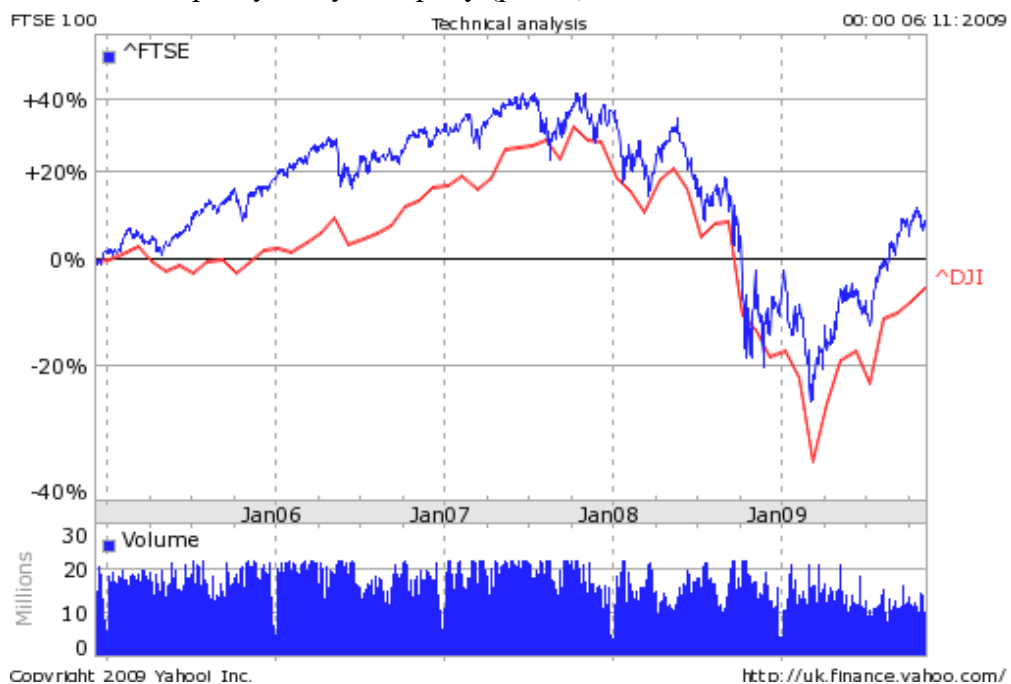

Рис. 2. Динаміка індексів FTSE і DJIA за останні п'ять років [22]

Ознаки стабілізації почали спостерігатися у середині 2009 року. Пропонується відношення обсягів реалізації третього кварталу 2008 р. до другого 2009 р. ($P_{3Q,2008}/P_{2Q,2009}$) інтерпретувати як показник антикризової поведінки підприємства. Показник A у формулі (12) розраховується як попередній віднесений до середнього по галузі, або

$$A_j = \frac{C_{над_j}}{\frac{1}{n} \sum C_{над_j}}, \quad (14)$$

$$\text{де } C_{над_j} = \frac{P_{3Q,2008}}{P_{2Q,2009}}.$$

З використанням бази даних [23] були розраховані індикатори конкурентоспроможності 5-ти підприємств. Середні значення бралися не по галузі, а по групі, що є показовим для порівняння саме обраних підприємств. Табл. 2 відображає результати розрахунків²⁾.

Таблиця 2

Розрахунок Індикатору конкурентоспроможності (ІКС) та його складових по підприємствам вугільної промисловості України

Назва підприємства	ФАКТ	РОЗВИТОК				СТАБ			ІКС
		ТЕМП	Δ ЕФЕКТ,К	МАШТАБ	СЕРЕДНЄ	C, R ²	A	СЕРЕДНЄ	
1. ДВАТ «Шахтоуправління Донбас»	0.71	1.50	2.17	2.37	2.01	1.05	1.08	1.07	1.26
2. ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1»	1.95	0.51	0.36	0.27	0.38	1.04	0.76	0.90	1.08
3. ДВАТ «Шахта «Білоріченська» ДП ДХК «Луганськвугілля»	0.18	0.74	1.01	1.72	1.16	1.07	1.00	1.04	0.79
4. ЗАТ «Ремоввугілля»	0.01	1.04	0.14	0.25	0.48	0.17	0.96	0.57	0.35
5. ВАТ «Укрвуглебуд»	0.23	2.79	1.31	0.39	1.50	1.12	0.86	0.99	0.91
6. ЗАТ «Орендне підприємство «Шахта «Жданівська»	0.29	0.30	2.29	1.07	1.22	1.09	1.01	1.05	0.85
7. ДВАТ «Шахта «Надія»	0.12	0.20	5.83	1.33	2.46	1.13	0.87	1.00	1.19
8. ВАТ «Шахта «Комсомолец Донбасу»	1.15	1.08	0.26	0.26	0.54	1.01	1.09	1.05	0.91
9. ВАТ «Лисичанськвугілля»	0.11	1.63	0.33	5.10	2.35	1.14	1.05	1.09	1.19
10. ВАТ «Краснодонвугілля»	2.81	0.52	1.02	1.33	0.96	1.00	1.10	1.05	1.60
11. ЗАТ «Луганська Вугільна Компанія»	0.75	1.34	0	0.75	0.70	1.08	1.11	1.09	0.85
12. ВАТ «Павлоградвугілля»	3.69	0.36	0	0.25	0.20	1.10	1.10	1.10	1.66

²⁾ Курсивом відображені результати, що частково базуються на умовній інформації (основні засоби, кількість працюючих)

За «номінацією» ФАКТИЧНИЙ СТАН (ФАКТ) безсумнівними лідерами є підприємства ВАТ «Павлоградвугілля», ВАТ «Краснодонвугілля», ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1». Показники ФАКТ (відношення реалізації до середньої по групі) складають для них відповідно 3.69; 2.81; 1.95, які свідчать про істотне домінування зазначених підприємств. Проте домінування за загальним Індикатором конкурентоспроможності значно зменшується (ІКС відповідно 1.66; 1.60; 1.08). За ІКС ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1» втрачає третю сходинку, її обходять підприємства ДВАТ «Шахтоуправління Донбас», ВАТ «Лисичанськвугілля», ДВАТ «Шахта «Надія», що динамічно нарощують обсяги реалізації. ІКС для них складають відповідно 1.26; 1.19; 1.19, показник РОЗВИТОК 2.01; 2.35; 2.46. Цим самим останні істотно наближають до лідерів за фактичним станом.

Три показники ФАКТ, РОЗВИТОК, СТАБ дають змогу ранжувати підприємства за трьома номінаціями: *ФЛАГМАНИ ГАЛУЗІ, ТОЧКИ ЗРОСТАННЯ, ОСТРІВКИ СТАБІЛЬНОСТІ*. Таблиці 3–5 ранжують підприємства за цими номінаціями.

Таблиця 3

Флагмани галузі, ранжування підприємств за обсягами реалізації (ФАКТ)

Назва підприємства	ФАКТ	РОЗВИТОК				СТАБ			ІКС
		ТЕМП	Δ ЕФЕКТ, К	МАСШТАБ	СЕРЕДНЄ	С (R ²)	А	СЕРЕДНЄ	
12. ВАТ «Павлоградвугілля»	3.69	0.36	0	0.25	0.20	1.10	1.10	1.10	1.66
10. ВАТ «Краснодонвугілля»	2.81	0.52	1.02	1.33	0.96	1.00	1.10	1.05	1.60
2. ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1»	1.95	0.51	0.36	0.27	0.38	1.04	0.76	0.90	1.08
8. ВАТ «Шахта «Комсомолець Донбасу»	1.15	1.08	0.26	0.26	0.54	1.01	1.09	1.05	0.91
11. ЗАТ «Луганська Вугільна Компанія»	0.75	1.34	0	0.75	0.70	1.08	1.11	1.09	0.85
1. ДВАТ «Шахтоуправління Донбас»	0.71	1.50	2.17	2.37	2.01	1.05	1.08	1.07	1.26
6. ЗАТ «Орендне підприємство «Шахта «Жданівська»	0.29	0.30	2.29	1.07	1.22	1.09	1.01	1.05	0.85
5. ВАТ «Укрвуглебуд»	0.23	2.79	1.31	0.39	1.50	1.12	0.86	0.99	0.91
3. ДВАТ «Шахта «Білоріченська» ДП ДХК «Луганськвугілля»	0.18	0.74	1.01	1.72	1.16	1.07	1.00	1.04	0.79
7. ДВАТ «Шахта «Надія»	0.12	0.20	5.83	1.33	2.46	1.13	0.87	1.00	1.19
9. ВАТ «Лисичанськвугілля»	0.11	1.63	0.33	5.10	2.35	1.14	1.05	1.09	1.19
4. ЗАТ «Ремоввугілля»	0.01	1.04	0.14	0.25	0.48	0.17	0.96	0.57	0.35
середнє по групі	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

На рис. 3 ранжування підприємств за фактичним станом відображене графічно.

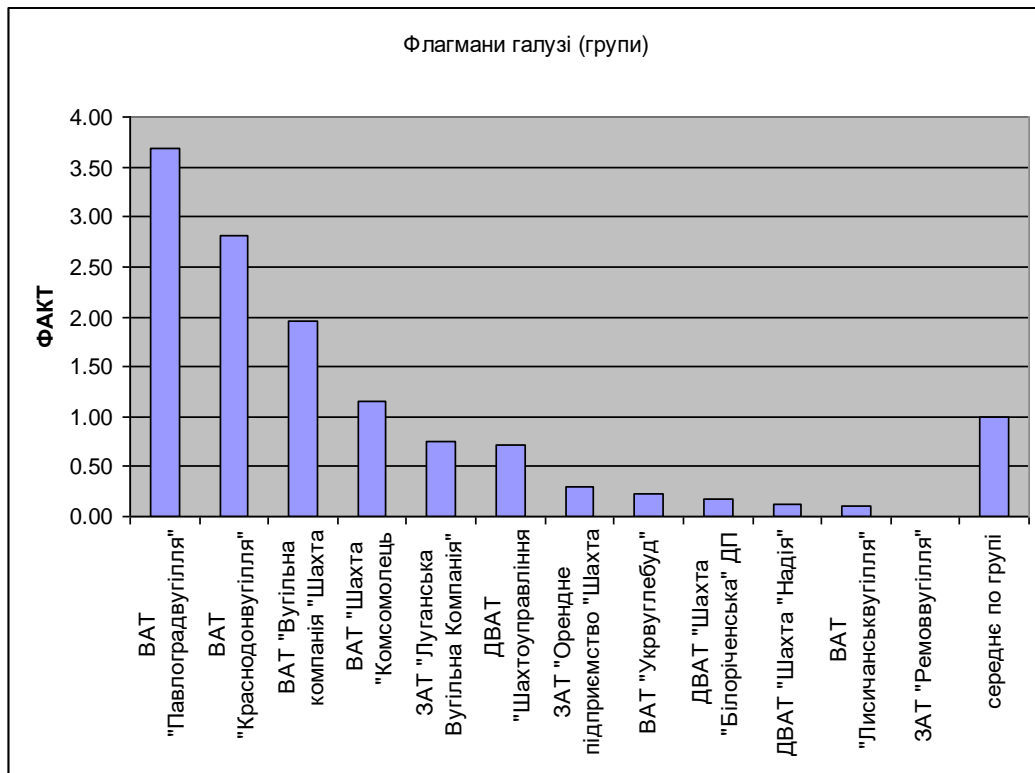

Рис. 3. Флагмани галузі, ранжування підприємств за обсягами реалізації (ФАКТ)

Таблиця 4

Точки зростання (ранжування підприємств за показником РОЗВИТОК)

Назва підприємства	ФАКТ	РОЗВИТОК			
		ТЕМП	Δ ЕФЕКТ,К	МАСШТАБ	СЕРЕДНЄ
7. ДВАТ «Шахта «Надія»	0.12	0.20	5.83	1.33	2.46
9. ВАТ «Лисичанськвугілля»	0.11	1.63	0.33	5.10	2.35
1. ДВАТ «Шахтоуправління Донбас»	0.71	1.50	2.17	2.37	2.01
5. ВАТ «Укрвуглебуд»	0.23	2.79	1.31	0.39	1.50
6. ЗАТ «Орендне підприємство «Шахта «Жданівська»	0.29	0.30	2.29	1.07	1.22
3. ДВАТ «Шахта «Білоріченська» ДП ДХК «Луганськвугілля»	0.18	0.74	1.01	1.72	1.16
10. ВАТ «Краснодонвугілля»	2.81	0.52	1.02	1.33	0.96
11. ЗАТ «Луганська Вугільна Компанія»	0.75	1.34	0	0.75	0.70
8. ВАТ «Шахта «Комсомолец Донбасу»	1.15	1.08	0.26	0.26	0.54
4. ЗАТ «Ремоввугілля»	0.01	1.04	0.14	0.25	0.48
2. ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1»	1.95	0.51	0.36	0.27	0.38
12. ВАТ «Павлоградвугілля»	3.69	0.36	0	0.25	0.20

Графічне відображення попереднього ранжування подане на рис. 4.

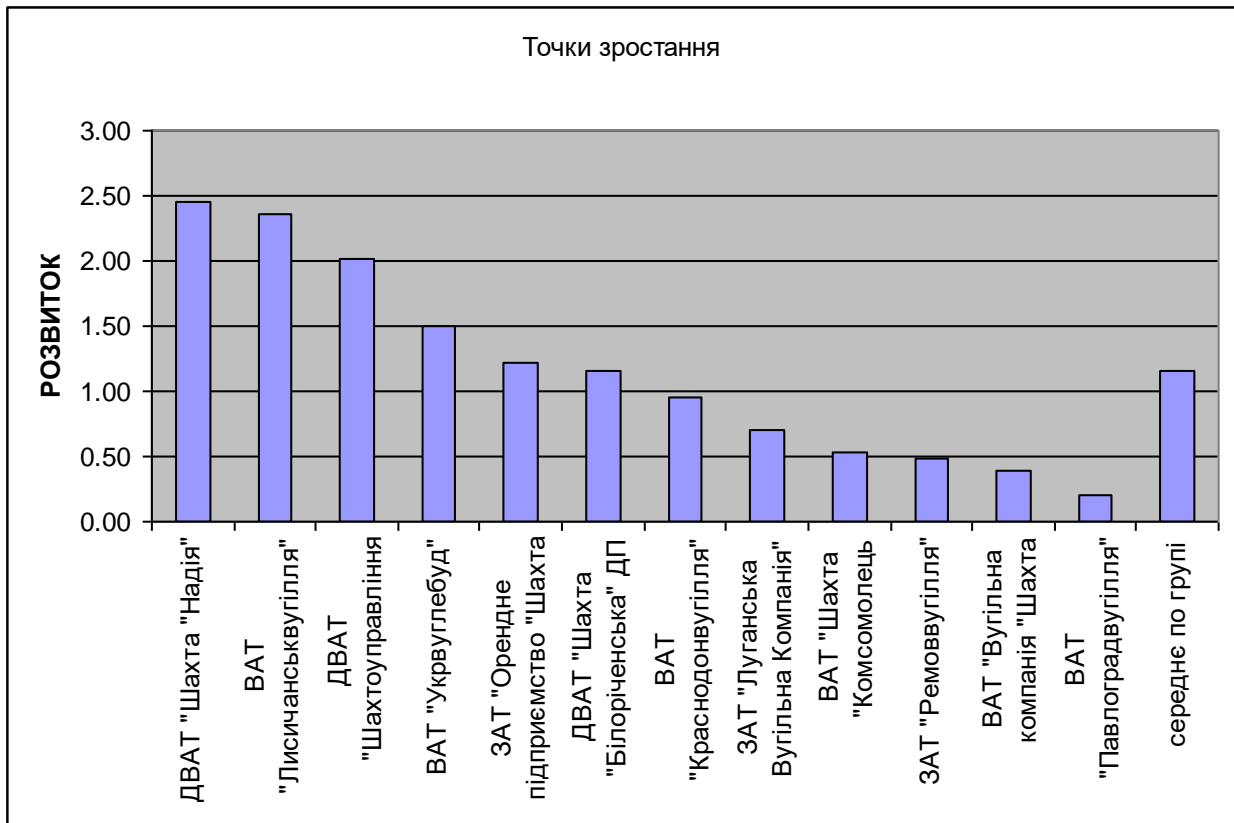

Рис. 4. Точки зростання (ранжування підприємств за показником РОЗВИТОК)

Таблиця 5

Ранжування підприємств за показником СТАБ

Назва підприємства	ФАКТ	СТАБ			ІКС
		C (R ²)	A	СЕРЕДНЄ	
12. ВАТ «Павлоградвугілля»	3.69	1.10	1.10	1.10	1.66
9. ВАТ «Лисичанськвугілля»	0.11	1.14	1.05	1.09	1.19
11. ЗАТ «Луганська Вугільна Компанія»	0.75	1.08	1.11	1.09	0.85
1. ДВАТ «Шахтоуправління Донбас»	0.71	1.05	1.08	1.07	1.26
8. ВАТ «Шахта «Комсомолец Донбасу»	1.15	1.01	1.09	1.05	0.91
6. ЗАТ «Орендне підприємство «Шахта «Жданівська»	0.29	1.09	1.01	1.05	0.85
10. ВАТ «Краснодонвугілля»	2.81	1.00	1.10	1.05	1.60
3. ДВАТ «Шахта «Білоріченська» ДП ДХК «Луганськвугілля»	0.18	1.07	1.00	1.04	0.79
7. ДВАТ «Шахта «Надія»	0.12	1.13	0.87	1.00	1.19
5. ВАТ «Укрвуглебуд»	0.23	1.12	0.86	0.99	0.91
2. ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1»	1.95	1.04	0.76	0.90	1.08
4. ЗАТ «Ремоввугілля»	0.01	0.17	0.96	0.57	0.35

При порівнянні вітчизняних підприємств з їх зарубіжними конкурентами принциповими є загальноекономічні фактори національних економік. Проблема принципово ускладнюється порівняно з внутрішньогалузевою конкурентоспроможністю. Наприклад, кредити в розвинутих країнах дешевші і доступніші, ніж в Україні. Це є вагомим (можливо, найвагомим) фактором конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. В той же час, доступність кредитів не є принциповою при порівнянні вітчизняних підприємств.

При міжнародних порівняннях корисним є звернення досвіду розробки і використання глобальних індексів, оскільки вони концентруються саме на відмінностях між країнами. Перерахуємо фактори конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках:

- бізнес-клімат (корупція, прозорість влади, незалежність суду, податкова система);
- доступність кредитів;
- вартість ресурсів, зокрема, трудових;
- якість ресурсів, зокрема, трудових (на зразок індексів людського розвитку, освіти тощо).

Що стосується перших двох груп зазначених факторів, то саме за ними Україна поступається. За різних оцінок рівень тіньової економіки в Україні складає 40-60%, що є одним з найвищих у світі. Тому проблема «освітлення» економіки, боротьба з тіньовою економікою є найактуальнішою для України. За рівнем некорумпованості (Індекс корупції Transparency International, 2007 р.) Україна посідає 134 місце серед 180 обстежених. На нашу думку, бізнес-клімат – ключовий фактор для України.

Отже, при порівнянні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках важливо враховувати специфічні властивості підприємств (основні засоби, працюючі, менеджмент і т.п.) із загальнонаціональними, як то, якість інститутів, макроекономічна стабільність, фінансова система, людський розвиток і т.д.

Пропонується для пояснення відмінностей підприємств по країнам використовувати виробничу функцію специфічного виду, один з детермінантів якої є конкурентоспроможність національної економіки, тобто

$$Q = F(GCI, r), \quad (15)$$

де GCI – глобальний індекс конкурентоспроможності країни;

Q – результуючий показник виробництва (наприклад, обсяг реалізації);

r – фактори виробництва підприємства.

Зазвичай до факторів виробництва підприємства відносять основні засоби і кількість працюючих (або фонд оплати праці). У цьому випадку розглядають, так звану, двофакторну модель

$$Q = F(K, L). \quad (16)$$

Розвиток моделі (16) з урахуванням (15) є трифакторна виробнича функція:

$$Q = F(GCI, K, L). \quad (17)$$

Якщо припускати мультиплікативність факторів³⁾, то виробнича функція, що враховує глобальний індикатор конкурентоспроможності матиме вигляд:

$$Q = aK^\alpha L^\beta (GCI)^\gamma. \quad (18)$$

У випадку виробничої функції з постійною еластичністю заміни функція (17) матиме вигляд:

$$Q = F(GCI, K, L) = A(\delta_1 K^\alpha + \delta_2 L^\alpha + \delta_3 (GCI))^{1/\alpha} \quad (19)$$

Висновки і перспективи подальших досліджень.

В роботі пропонується підхід до оцінки конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Особливостями підходу є:

1. орієнтація на доступну статистичну інформацію;
2. невеликий перелік показників;
3. відображення тенденцій і потенціалу розвитку підприємств;
4. врахування ступеню нестабільності діяльності підприємств;
5. включення в інтегральний показник конкурентоспроможності характеристик антикризової поведінки;
6. простота і зрозумілість.

Надалі передбачається узагальнити методику для оцінки конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках.

Пропонується внутрішньогалузевий індикатор доповнити глобальним індексом конкурентоспроможності української економіки. Якщо GCI_U - є індексом конкурентоспроможності української економіки за методикою ВЕФ, то відношення $\frac{GCI_U}{GCI}$ показує наскільки конкурентоспроможність вітчизняної економіки більша (менша) від середнього показника $\overline{GCI}$ групи країн, що порівнюється. Індикатор конкурентоспроможності українського підприємства IKC_w може бути представленим як сума національного індексу $\frac{GCI_U}{GCI}$ і пропонованого індексу ІКС (див. формулу (2), тобто

$$IKC_w = \frac{GCI_U}{GCI} + IKC. \quad (20)$$

Перевага пропонованого індикатору IKC_w полягає у використанні результатів роботи великого колективу кваліфікованих досвідчених експертів ВЕФ і Лозаннського IMD.

Для формулювання пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності українських підприємств важливим є знаходження факторів та їх вагомостей, що впливають на конкурентоспроможність. Ілюстрацією такого підходу є використання узагальнених виробничих функцій типу (17)-(19). Передбачається, що це буде об'єктом

³⁾ Функція Кобба – Дугласа

подальших досліджень.

Література

1. Ансоф И. Стратегическое управление [Текст] / И. Ансоф ; Пер. с англ. – М. : Экономика, 1989.
2. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы [Текст] / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. – 256 с.
3. Долан Э. Рынок: микроэкономическая модель [Текст] / Э. Долан, Д. Линдсей. – СПб., 1992. – 496 с.
4. Ламбен Жан-Жак. Стратегический маркетинг ; Европейская перспектива / Жан-Жак Ламбен ; Пер. с фр. – СПб. : Наука, 1996. – 589 с.
5. Портер Э. Майкл. Конкуренция [Текст] / Майкл Э. Портер ; Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
6. Прахалад К. К. Майбутні конкуренції. Творення унікальної цінності спільно з клієнтами [Текст] / К.К. Прахальд, Венкант Рамасвами ; Пер. з англ. Михайла Ставицького. – К. : Вид-во Олексія Капусти (підрозділ «Агенція «Стандарт»), 2005. – 258 с.
7. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоздатністю організації [Текст] : підручник / Р. А. Фатхутдінов, Г. В. Осовська. – К. : «Кондор», 2009. – 470 с.
8. Борисенко З. М. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України [Текст] / З. М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 346 с.
9. Воронкова А. Е. Управлінські рішення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект [Текст] : монографія / А. Е. Воронкова, Н. Г. Калюжна, В. І. Отенко ; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 512 с.
10. Гринько Т. В. Механізм формування конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на міжнародних ринках [Текст] / Т. В. Гринько. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2005. – 324 с.
11. Дубовик О. В. Формування конкурентоспроможності банку [Текст] / О. В. Дубовик, А. Я. Кузнєцова, Т. Д. Гірченко ; Львівський банківський ін-т. – Л. : ЛБІ НБУ, 2005. – 215 с.
12. Іванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток [Текст] : монографія / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова. – Х. : ВД «Інжек», 2008. – 352 с.
13. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни [Текст] : монографія / І. Г. Манцуров. – К. : КНЕУ, 2006. – 392 с.
14. ТОП – 100. Рейтинг всех предприятий Украины по четырем основным финансово-экономическим показателям [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://marketing.rbc.ua/publication/02.11.2006/200>.
15. The Global Competitiveness Index Analyzer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gcr.weforum.org/gcr>.
16. Савченко С. М. Загальні положення оцінки конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-4/Savchenko_408.htm.

17. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка [Текст] : Навч. метод. посіб для сам. вивчення дисципліни / О. С. Федонін, І. М. Репіна – К.: КНЕУ, 2005. – 261 с.
18. Ястремський О. І. Основи мікроекономіки [Текст] : підручник. / О. І. Ястремський, О. Г. Гриценко. – 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2007. – 579 с. – З Модельно-комп'ютерним додатком на CD-ROM.
19. Ястремский А. И. Моделирование вероятностных и адаптивных свойств статического межотраслевого баланса с использованием стохастических моделей и методов [Текст] // Экономика и математические методы. – Т. 28. – № 4. – 1992. – С. 612–624.
20. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику [Текст] / О. І. Ястремський. – К. : Либідь, 1992. – 176 с.
21. Державне Відкрите Акціонерне Товариство «Шахтоуправління Донбас» [Електронний ресурс] // Система розкриття інформації на фондовому ринку України. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/reestr/?kod=00174668&tab=2&lang=ua>
22. FTSE 100 Share Price Chart [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.finance.yahoo.com/q/bc?s=%5EFTSE&t=5y&l=on&z=m&q=l&c=%5EDJI>
23. Система розкриття інформації на фондовому ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>.
24. The Global Competitiveness Report 2009–2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/pdf/GCR09/GCR20092010fullreport.pdf>.
25. Global Competitiveness Report [Електронний ресурс] // Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Competitiveness_Report.

Манцуров, І. Г. Методика оцінки внутрішньогалузевої конкурентоспроможності в умовах адаптації вітчизняних підприємств до нестабільності зовнішнього середовища / [І. Г. Манцуров, І. Д. Якушик, О. І. Ястремський, М. В. Білошкурський, Я. О. Ястремський] // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2010. – № 2. – С. 66-81.

Mantsurov, I. H., Yakushyk, I. D., Yastremskyi, O. I., Biloshkurskyi, M. V. & Yastremskyi, Ya. O. (2010). *Metodyka otsinky vnutrishnohaluzevoi konkurentospromozhnosti v umovakh adaptatsii vitchyznianskykh pidpriemstv do nestabilnosti zovnishnoho seredovyshcha* [The method of estimating intra-industry competitiveness in conditions of adaptation of domestic enterprises to the instability of the external environment]. *Ekonomika, menedzhment, biznes – Economics, management, business*, 2, 66–81 [in Ukrainian].